

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-67>

УДК 338.4:339.564

Дорош К.Г.

студентка

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Файчук О.М.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного менеджменту

та зовнішньоекономічної діяльності

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Файчук О.В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри банківської справи і страхування

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОЦІНКА СТУПЕНЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКСПОРТУ ЗЕРНА КУКУРУДЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. З'ясовано економічну сутність поняття «диверсифікація». Розглянуто її роль та класифікацію в процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Уточнено відмінність товарної диверсифікації експорту продукції від регіональної. На підґрунті відомих методичних підходів запропоновано новий метод визначення рівня регіональної диверсифікації експорту продукції на певному підприємстві. Обґрунтовано інтервал імовірних кількісних значень рівня регіональної диверсифікації експорту товарів. Проаналізовано географічні напрями та обсяги експорту вітчизняного зерна кукурудзи. Представлено величину експортного потенціалу ПрАТ «Успіх» у сегменті вирощування зерна кукурудзи. Проведено порівняльний аналіз регіональної структури експорту зерна кукурудзи підприємства ПрАТ «Успіх» із відповідною структурою на рівні України. За допомогою авторської методики визначено ступінь регіональної диверсифікації експорту зерна кукурудзи на ПрАТ «Успіх». Зазначено ключову детермінанту формування і реалізації конкурентних переваг для підприємств зернової галузі. Виявлено й обґрунтовано найбільш перспективні регіональні ринки експорту зерна кукурудзи українськими товаровиробниками.

Ключові слова: диверсифікація, експорт, підприємство, кукурудза, зерно, оцінка, регіональна структура.

Dorosh Kristina, Faichuk Oleksandr, Faichuk Olha

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ESTIMATION OF LEVEL OF REGIONAL DIVERSIFICATION OF CORN EXPORT AT ENTERPRISE

Summary. The necessity for the managers of the enterprises to evaluate the degree of diversification of foreign trade operations in the field of production and sale of grain, in particular corn, is noted. The economic essence of the concept of «diversification» is clarified. Its role and classification in the process of foreign economic activity of enterprises are considered. At the theoretical level, there is a link between diversification of export of goods, commercial risk and the level of economic efficiency of economic activity. The distinction of commodity diversification of export of products from regional is clarified. The features of innovative and inertial diversification of export of goods are presented. The impossibility to calculate the level of regional diversification of exports of goods at the microeconomic level by using existing special methods is substantiated. Based on well-known methodical approaches, a new method of determining the level of regional diversification of export of a product at a certain enterprise is proposed. The interval of probable quantitative values of the level of regional diversification of commodities export is substantiated. The geographical directions and export volumes of domestic corn are analysed. The main importing countries of Ukrainian corn are identified. The export potential of private joint-stock company «Uspih» in the corn growing segment is presented. A comparative analysis of the regional corn grain export structure of private joint-stock company «Uspih» with the corresponding structure at the level of Ukraine is carried out. The degree of regional diversification of corn grain exports at private joint-stock company «Uspih» is estimated by using the author's method. It is established that in the case of the projected increasing in the world corn prices, new opportunities will be opened for domestic farmers to expand markets for this type of food. The key determinant of formation and realization of competitive advantages for the enterprises of the grain industry is specified. The most promising regional markets for corn grain exports by Ukrainian producers have been identified and substantiated.

Keywords: diversification, export, enterprise, corn, grain, estimation, regional structure.

Постановка проблеми. В умовах загострення конкурентної боротьби, яка інколи призводить до застосування важелів недобросовісної конкуренції на глобальному агропродовольчому ринку, менеджери вітчизняних підприємств відчують потребу в удосконаленні методів управління комерційним ризиком від продажу за кордон конкретних видів сільськогос-

подарської продукції. Оскільки Україна в останні роки потрапила у п'ятірку країн-лідерів з експорту зерна кукурудзи, то саме цей сегмент галузі вимагає встановлення чітких параметрів визначеності зовнішньоторговельної діяльності. Варто зазначити, що стратегія регіональної диверсифікації експорту продукції дає таку можливість, але при умові правильної оцінки її ступеня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Диверсифікація як економічний феномен не є новим, тому вивченню сутності даного явища були присвячені праці таких вчених як Горт М. (Gort M.), Полинкевич О.Н., Коноваленко П.В., Чернова Т.Б., Васютченко І.Н., Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Барановська М.І. та ін. Зважаючи на значні досягнення перелічених вчених у зазначеній сфері, деякі прикладні аспекти залишаються недостатньо розкритими. Зокрема, відсутній метод оцінки рівня регіональної диверсифікації експорту товарів конкретного підприємства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В теорії міжнародної торгівлі існують різні методи для оцінки ступеня диверсифікації експорту товарів. Проте, їх застосування у більшості випадків є виправданим при проведенні оцінки на макrorівні та при необхідності визначити результативну ознаку у розрізі груп товарів, а не країн.

Мета статті – визначити методіку оцінки ступеня регіональної диверсифікації експорту продукції на мікрорівні та обґрунтувати прикладні засади підвищення її рівня.

Виклад основного матеріалу. Поняття «диверсифікація» походить від синтезу двох латинських слів – «*diversus*», що у перекладі означає «різний» та «*facere*» – робити [1, с. 97]. На мікрорівні, завдяки своїм властивостям, диверсифікація дає змогу знизити ступінь певних ризиків та скоротити рівень витрат у господарській діяльності підприємства. Варто зазначити, що диверсифікація для господарської одиниці є важливою частиною її стратегії, яка дає змогу підприємствам захистити себе від негативних чинників. Крім того, вона дозволяє підвищити конкурентоспроможність фірми на ринку, розширити коло її покупців, збільшити обсяги продаж, що в результаті веде до підвищення рівня рентабельності підприємницької діяльності.

Безперечно диверсифікація відіграє важливу роль у міжнародній торгівлі. Залежно від товаропотоків вона поділяється на експортну та імпорتنу. Власне диверсифікація експорту передбачає здійснення комплексу необхідних заходів, для збалансування та покращення експортних показників. Залежно від структури товаропотоків диверсифікація експорту буває товарною та географічною (регіональна). Товарна диверсифікація передбачає покращення товарної структури експорту, а точніше: створення нових видів продукції чи урізноманітнення асортименту товарів. Цей вид диверсифікації важливий для підприємства, у структурі експорту якого одні товари переважають над іншими в значній мірі, особливо, якщо ці товари є сировинними. У свою чергу, регіональна диверсифікація означає зміни в географічній структурі експорту. Вона направлена на збалансування експорту в різні країни світу. Як результат, це зменшення ризику залежності від одного країни-партнера, збільшення обсягів продажу і підвищення прибутковості. Чернова Т.Б. [2, с. 4] виокремлює два напрями реалізації диверсифікації експорту: інноваційна та інерційна. Якщо інноваційна диверсифікація експорту характеризується розвитком інноваційного підприємництва, створенням високотехнологічної продукції, використанням нових інноваційних

підходів у виробництві та реалізації товарів, то інерційна диверсифікація експорту означає оновлення структури експорту товарами і послугами, на які наявний світовий попит. Крім того, остання здійснюється за рахунок наявних природних конкурентних переваг. У випадку, коли підприємство експортує один чи декілька видів продукції, які займають значну частку у структурі його експорту, диверсифікація надає можливість зменшити залежність від одного виду продукції, знизити ризики скорочення попиту і появи нових сильніших конкурентів. Як результат завдяки експортній диверсифікації підприємство може освоїти нові оптимальні для себе ринки збуту, що зменшує ризик залежності від одного потоку споживачів та постачальників.

Складність виникає при спробі кількісно оцінити ступінь диверсифікації експорту продукції на рівні підприємства, адже на макrorівні широко застосовується так званий індекс диверсифікації експорту. Значення останнього показує відхилення структури експорту країни від структури експорту світу. Як правило, цей індикатор використовують для виявлення розбіжностей у структурі зовнішньої торгівлі країн, експорт яких досить різнобічний. Індекс диверсифікації експорту (товарної) обчислюють шляхом відношення суми різниць частки певного товару в експорті конкретної країни і частки цього товару у світовому експорті до кількості досліджуваних товарних позицій (див. формулу 1) [3, с. 47]:

$$S_j = \frac{\sum_{i=1}^n |h_{ij} - h_j|}{n}, \quad (1)$$

де S_j – індекс диверсифікації експорту країни j ; h_{ij} – частка i -того товару в загальному експорті країни j ; h_j – частка i -того товару в загальному світовому експорті; n – кількість досліджуваних груп товарів.

Значення індексу перебуває у межах від 0 до 1. Якщо його значення близьке до 0, то це означає, що країна експортує широкий спектр товарів. Якщо, навпаки, воно є близьким до 1, – це означає, що країна експортує переважно обмежену кількість товарів.

Варто зазначити, що зазначений вище методичний підхід є виправданим при проведенні обчислень на макrorівні, тобто на рівні економіки країни. Усвідомлюючи таку обмеженість вважаємо за доцільне на основі формули (1) запропонувати власний методичний підхід до оцінки ступеня регіональної диверсифікації експорту продукції підприємства (див. формулу 2).

$$S_{ij} = \frac{\sum_{m=1}^n |h_{ij}^m - h_{ik}^m|}{n}, \quad (2)$$

де S_{ij} – індекс регіональної диверсифікації експорту i -го товару j -го підприємства; k – країна, до якої належить підприємство j ; m – країна, куди експортується товар i підприємством j ; n – кількість країн, куди експортується товар i підприємством j ; h_{ij}^m – частка країни m в структурі експорту товару i підприємства j ; h_{ik}^m – частка країни m в структурі експорту товару i країни k .

Очевидно, що формула (2) має безпосереднє відношення до регіональної диверсифікації експорту

Таблиця 1

Обсяги експорту зерна кукурудзи ПрАТ «Успіх» у розрізі країн світу у 2016-2018 рр., тис т

№ п/п	Країни	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2016 р., %
1	Іспанія	4336,3	5464,7	4893,1	112,8
2	Єгипет	5554,8	2695,2	6177,0	111,2
3	Іран	4987,9	–	–	×
4	Китай	6458,7	5126,3	4792,4	74,2
5	Італія	3550,3	–	–	×
6	Нідерланди	2771,7	2928,1	3597,1	129,8
7	Швейцарія	1638,4	2244,2	–	×
8	Туніс	2677,9	–	5132,2	збільш. в 1,9 раза
9	Німеччина	–	4349,9	5539,8	×
10	Франція	–	–	4277,0	×
	Разом	31976	22808,4	34408,6	107,6

Джерело: розраховано авторами на основі статистичних даних ПрАТ «Успіх»

Таким чином, головними зовнішньоторговельними партнерами досліджуваного підприємства були країни ЄС, Північної Африки та Азії. Причому ріст продаж кукурудзи за аналізований період спостерігається до двох перших частин світу, тоді як поставки зерна до Китаю скоротились на 26%, тоді як до Ірану продукція взагалі перестала поставлятися.

Разом із тим, регіональна структура експорту зерна кукурудзи ПрАТ «Успіх» загалом є схожою із географічною структурою експорту цієї продукції України (див. табл. 2).

В обох випадках можна спостерігати, що на частку Китаю, Єгипту, Іспанії і Нідерландів разом припадає більше половини експортних поставок кукурудзи. Проведені розрахунки індексу регіональної диверсифікації експорту за формулою (2) підтвердили її високий рівень у ПрАТ «Успіх» (див. рис. 2).

Іншими словами, регіональна структура експорту кукурудзи ПрАТ «Успіх» суттєво не відрізняється від відповідної на макрорівні, про що говорить значення індексу диверсифікації експорту, яке протягом трьох останніх років було менше 0,1. Незважаючи на той факт, що досліджуване підприємство збуває зерно кукурудзи майже у 8 разів меншу кількість країн світу, ніж в цілому Україна, загальна структура експорту є дуже подібною, а тому ризики від здійснення даного виду зовнішньоторговельної діяльності – мінімальні. Як результат експортна стратегія ПрАТ «Успіх» має гарантувати високий рівень господарської стійкості в умовах глобалізації.

Експерти ФАО прогнозують зростання цін на зерно кукурудзи у світі протягом наступних декількох років, оскільки очікується ріст попиту на кукурудзу, насамперед, на кормові потреби [8]. Така кон'юнктура має стимулю-

Таблиця 2

Географічна структура експорту зерна кукурудзи ПрАТ «Успіх» та України за 2016-18 рр.

№ п/п	Країни	2016 р.		2017 р.		2018 р.	
		ПрАТ «Успіх»	Україна	ПрАТ «Успіх»	Україна	ПрАТ «Успіх»	Україна
1	Китай	13,6	15,7	22,5	10,8	13,9	14,0
2	Єгипет	17,4	14,4	11,8	13,1	18,0	11,2
3	Іспанія	20,2	11,9	24,0	11,2	14,2	14,0
4	Іран	15,6	10,8	–	5,2	–	6,3
5	Італія	11,1	7,2	–	8,8	–	8,2
6	Нідерланди	8,7	7,0	12,8	14,5	10,5	14,7
7	Португалія	–	4,4	–	3,7	–	3,1
8	Туніс	5,1	3,7	–	3,8	14,9	2,2
9	Ізраїль	–	2,9	–	5,8	–	3,6
10	Республіка Корея	–	2,4	–	1,7	–	0,3
11	Туреччина	–	0,1	–	3,4	–	3,7
12	Німеччина	–	1,3	19,1	1,1	16,1	4,0
13	Швейцарія	8,3	0,3	9,8	0,03	–	0,02
14	Франція	–	0,0	–	0,02	12,4	0,3
15	Інші країни	–	17,9	–	16,9	–	14,4
	Разом	100	100	100	100	100	100

Джерело: складено авторами на основі даних [5-7] та статистичних даних ПрАТ «Успіх»

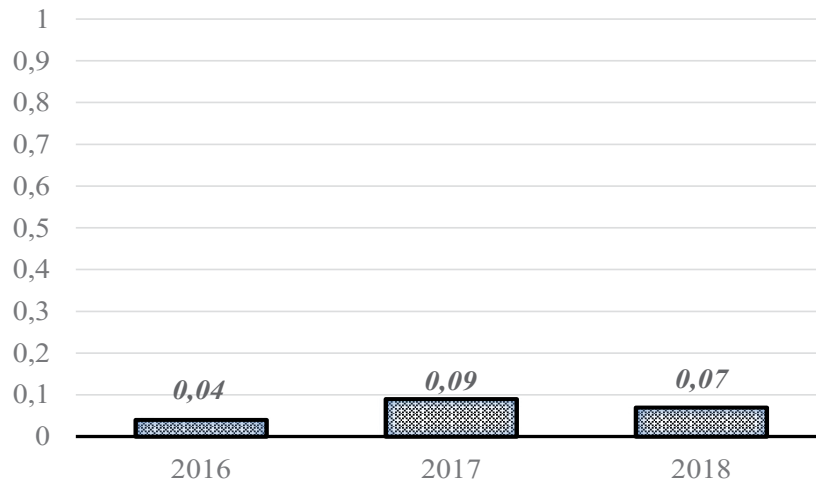

Рис. 2. Зміна індексу диверсифікації експорту зерна кукурудзи на ПрАТ «Успіх» протягом 2016-2018 рр.

Джерело: побудовано авторами

вати вітчизняних виробників та експортерів збільшувати товарну пропозицію і освоювати нові перспективні ринки збуту зерна кукурудзи. Крім вже існуючих, новими регіональними векторами експорту цього виду зерна для аграрних підприємств України можуть стати держави африканського континенту, які сьогодні потребують від 5 до 7 млн т маїсу щорічно. Також привабливими виглядають ринки країн Південно-Східної Азії а Близького Сходу. Очікувано найближчими роками має збільшитись імпорт зерна кукурудзи у В'єтнам і Малайзії внаслідок зростання галузі тваринництва. У свою чергу, Іран та Саудівська Аравія імовірно аналогічно збільшать імпорт кукурудзи. Однак для забезпечення більш оптимального рівня диверсифікації експорту зерна кукурудзи українським господарствам потрібно звернути першочергову увагу на ті регіональні ринки, які знаходяться територіально на відносно невеликій відстані. Адже, близькість до головного глобального ринку збуту є однією із основних детермінант формування і реалізації конкурентних переваг України у зерновій галузі [9, с. 145]. По відношенню до зерна куку-

рудзи то головними країнами-імпортерами тут виступають: ЄС, Японія, Мексика, Кореїська Республіка, В'єтнам, Єгипет, Іран, Колумбія, Саудівська Аравія і Китай [8].

Висновки і пропозиції. Запропонований у статті метод дав змогу кількісно розрахувати ступінь регіональної диверсифікації експорту продукції на рівні підприємства. За його допомогою вдалося визначити високий рівень географічної диверсифікації експорту зерна кукурудзи на ПрАТ «Успіх» протягом останніх трьох років, що вказує на низьку величину ризику від здійснення зовнішньоторговельної діяльності даного суб'єкта господарювання. Однак з метою подальшого нарощування експорту і більш повної реалізації стратегії диверсифікації, менеджменту досліджуваного підприємства та іншим вітчизняним виробникам зерна кукурудзи доцільно приділяти більше уваги проникненню і закріпленню власних комерційних позицій на ринках Північної Африки (Єгипту, Тунісу, Алжиру, Лівії, Марокко), Близького Сходу (Ірану, Саудівської Аравії), а також держав ЄС (Нідерландів, Іспанії, Франції, Німеччини, Італії, Португалії, Швейцарії та ін.).

Список літератури:

1. Полинкевич О.Н., Коноваленко П.В. Диверсифікація товаропотоків у зовнішньоекономічній діяльності учасників ринку ритейлу. *Економічний форум*. 2015. №3. С. 96-Чернова Т.Б., Васютченко І.Н. Об оценке региональной диверсификации экспорта. *Вестник Таганрогского института управления и экономики*. 2009. № 1. С. 3-Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Барановська М.І. Міжнародна торгівля. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 441 с.
2. Дикаленко М. ТОП-15 позицій українського експорту аграрної продукції. *Landlord*. URL: <https://landlord.ua/rejtingi/top-15-pozytsii-ukrainskoho-eksportu-ahrarnoi-produktsii/> (дата звернення: 20.06.2019)
3. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу. 2016. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/e_iovt/ei_12_2016.rar (дата звернення: 22.06.2019)
4. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу, 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/e_iovt/ei_12_2017.zip; (дата звернення 22.06.2019).
5. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу. 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/e_iovt/ei_12_2018.zip (дата звернення: 22.06.2019).
6. Food Outlook – Biannual Report on Global Food Markets. FAO.2019. URL: <http://www.fao.org/3/ca4526en/ca4526en.pdf>
7. Файчук О.М., Короткий Д.В. Головна детермінанта міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного зерна пшениці. *Молодий вчений*. 2015. №11. С. 143–145.
8. Gort M. Diversification and integration in American industry. Prinnton, Prinnton University Press, 1962. 233 p.

References:

1. Polinkevych O.N., Konovalenko P.V. (2015). Dyversifikatsiya tovaropotokiv u zovnishnoekonomichnii diyalnosti uchashnykiv rynku riteylu [Diversification of commodities flows in foreign economic activity of retail market participants]. *Economichnyi forum*, 3, 96-Chernova T.B., Vasyutchenko I.N. Ob otsenke regionalnoy diversifikatsii eksporta [About the evaluation of regional export diversification]. *Journal Taganrog institute of management and economy*, 1, 3-Kozak U.G., Logvinova N.S., Baranovska M.I. (2010). Mizhnarodna torgivlya [International trade]. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury.
2. Dykalenko M. TOP-15pozytsii ukrayinskogo eksportu agrarnoi produktsii [TOP-15 agrarian products of Ukrainian export]. Landlord. Retrieved from: <https://landlord.ua/rejtingi/top-15-pozytsii-ukrainskoho-eksportu-ahrarnoi-produktsii/>
3. Zovnisnya torgivlya okremymy vydamy tovariv za krayinamy svitu [Foreign trade by some commodities by countries]. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/e_iovt/ei_12_2016.rar
4. Zovnisnya torgivlya okremymy vydamy tovariv za krayinamy svitu [Foreign trade by some commodities by countries]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/e_iovt/ei_12_2017.zip
5. Zovnisnya torgivlya okremymy vydamy tovariv za krayinamy svitu [Foreign trade by some commodities by countries]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/e_iovt/ei_12_2018.zip
6. Food Outlook – Biannual Report on Global Food Markets. FAO.2019. URL: <http://www.fao.org/3/ca4526en/ca4526en.pdf>
7. Faichuk O., Korotky D. (2015). Golovna determinanta midjnarodnoi konkurentospromodjnosti vitchiznyanogo zerna pshenitsi [The major determinant of international competitiveness of national wheat]. *Young Scientist*, 11, 143-Gort M. (1962). Diversification and integration in American industry. Princeton, Princeton University Press.